

ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ У 1925–1939 рр.

У статті проаналізовано основні підходи Великої Британії до питання європейської політики безпеки у 1920–30-ті роки. Розглянуто Локарнські угоди 1925 року, пакт Бріана-Келлога. Визначено роль цих договорів у створенні нової європейської системи безпеки. Проаналізовано особливості політики «умиротворення» в Європі протягом 1920–30-х років.

Ключові слова: система безпеки, баланс сил, Локарнські угоди, пакт Бріана-Келлога, політика «умиротворення»

У 20–30-ті роки ХХ століття питання безпеки було надзвичайно актуальним та важливим для європейського суспільства. Відбувався процес пошуку шляхів вирішення існуючих проблем та протиріч між передовими європейськими країнами. Європа потребувала створення нової системи «рівноваги сил», в основі якої мали бути мирні договори, що, у свою чергу, гарантувало б дієздатність такої системи. Необхідно було попередити зростання військової небезпеки та не допустити розв'язання нової війни.

Велика Британія відіграла особливу роль у процесі формування нової системи європейської безпеки після Першої світової війни. Це пояснюється значним політичним впливом держави на європейську політику, адже Велика Британія, на той час, була найпотужнішою країною Європи. Необхідно наголосити, що у міжвоєнний період Велика Британія стає складовою частиною європейської системи і політика ізоляції, якої вона раніше дотримувалася у відносинах з іншими державами, тепер стає безперспективною. У даному контексті постає необхідність наукового дослідження зміни політичного курсу та шляхів практичної реалізації політики Великої Британії стосовно інших європейських країн у 20–30-х роках ХХ століття. Це стосувалося, у першу чергу, Франції, Німеччини, Радянського Союзу. Не менш важливим є британський досвід пошуку компромісів та захисту власних інтересів у вирішенні європейських конфліктів.

У статті охоплено період з 1925 року до 1939 року. Нижня хронологічна межа обумовлена тим, що у 1925 році відбулася Локарнська конференція, яка стала завершальним етапом у створенні повоєнної рівноваги сил в Європі. Саме тоді були закладені основи нової системи європейської безпеки, де одну з головних ролей відігравала Велика Британія, ставши гарантом безпеки. Верхня хронологічна межа пояснюється тим, що у 1939 році ця система зазнала повного краху. У вказані роки відбувалося зростання військової небезпеки, загострення протиріч, у зв'язку з чим виникає загроза розв'язання нової світової війни. Саме тоді Велика Британія змінює свої пріоритети в європейській політиці безпеки та головні напрями у зовнішньополітичній діяльності.

Дослідження з історії зовнішньої політики Великої Британії та її ролі у формуванні європейської безпеки у період з 1925 по 1939-ті роки має міцну історіографічну традицію. Це питання і сьогодні викликає ряд суперечностей, що зумовлює зростання інтересу сучасних дослідників до подальшого вивчення особливостей британської зовнішньої політики протягом 20–30-х років ХХ століття. У своїх працях вчені розкривають цілі, завдання, мотиви, якими керувалися тогочасні урядові кола Великої Британії, прорахунки, яких вони припустилися, можливі альтернативи тогочасній політиці, обґрунтовують правильність або ж хибність прийнятих рішень. У зарубіжній історіографії це питання є найбільш висвітленим та розробленим, що обумовлено відкритим доступом до архівних матеріалів, наявністю значної кількості джерел. Різні аспекти даної проблематики вже знайшли своє відображення в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників¹. Разом тим, у вітчизняній історіографії, на погляд автора, ще недостатньо вивчено питання спроби розбудови європейської системи безпеки у 1920–30-х роках.

Важливим кроком у побудові системи безпеки в Європі, без сумніву, стали Локарнські договори 1925 року. Історія Локарнського гарантійного пакту бере свій початок ще з Версальської мирної конференції, де Франція поставила перед Великою Британією та США питання гарантії своїх кордонів, але тільки 5 жовтня 1925 року, коли відкрилася конференція в Локарно, це питання знайшло своє вирішення. В обговоренні гарантійного пакту взяли участь Велика Британія, Франція, Бельгія, Італія, Чехословаччина, Польща і Німеччина. Сполучені Штати Америки формально участі в Локарно не брали, але вони уважно слідували за ходом роботи конференції². Америка хотіла бачити стабільну Європу, яка зможе повернути їй борг, що складав разом з відсотками більше 20 мільярдів доларів³.

Основні питання порядку денного в Локарно стосувалися східних кордонів Німеччини та її вступу до Ліги Націй. Головні протиріччя на конференції виникли з приводу відмови Англії та Італії від гарантій східних кордонів Німеччини. Міністр закордонних справ Франції А. Бріан погрожував взагалі відмовитися від договору, якщо одночасно з гарантією німецько-французького кордону не будуть гарантовані кордони Німеччини зі східними державами – союзниками Франції⁴. Але під тиском Великої Британії Франція змушена була погодитися на попередні умови договору. Локарнські угоди були прийняті 16 жовтня 1925 року. Договір був ратифікований у Лондоні 1 грудня 1925 року⁵.

У заключному акті зазначалося, що метою Локарнських угод є «спільними зусиллями відшукати способи захисту своїх народів від страждань війни та вжити заходи для мирного врегулювання будь-якого роду конфліктів, які б могли у майбутньому виникнути між деякими з них»⁶.

Таким чином, Локарнські угоди склалися з двох частин – договорів, що стосувалися Рейнського кордону та договорів, що регулювали взаємовідносини на сході Європи. Ці документи були прийняті одночасно та перебували у взаємному зв'язку, але не утворювали єдиного цілого. Німеччина, Франція, Бельгія зобов'язувалися не здійснювати нападу одна на одну, усі спірні питання, що не могли бути вирішені дипломатичним шляхом, мали вирішуватися шляхом арбітражу. Велика Британія та Італія виступали гарантами західних кордонів та демілітаризованої Рейнської зони. Гарантійні угоди між Францією та Польщею, а також між Францією та Чехословаччиною передбачали надання взаємної допомоги у випадку порушення Німеччиною її зобов'язань по арбітражним договорам.

Після підписання Локарнського договору багато говорилося про підняття «авторитету Європи», про те, що вона має знову зайняти своє втрачене місце у світовій політиці. Важливо, що на відміну від Версальського договору, Локарнські угоди були підписані з Німеччиною, як з рівноправною стороною: Німеччину запросили до Ліги Націй, з наданням постійного місця у Раді Ліги Націй. Відтепер для німецької дипломатії відкривалася широка міжнародна арена. Включення Німеччини до європейського концерту знаменувало, що Європа стає на шлях рівноваги сил. Локарнський пакт фактично був продовженням та завершенням Версаля. Крім того, Локарно підвело підсумок цілому ряду економічних та дипломатичних заходів, що були спрямовані на стабілізацію відносин в Європі.

Слід наголосити, що Велика Британія на шляху до Локарно протягом семи років боролася проти французької гегемонії в Європі, і, нарешті, Локарно поклато край її хвилюванням. Саме Англія наполягла, щоб Німеччину прийняли до Ліги Націй. Це було зроблено з метою створити противагу Франції у Лізі Націй⁷. Таким чином, Велика Британія, по-перше, урівноважила європейський концерт, а, по-друге, максимально задовольнила власні інтереси. Локарнський договір реально зробив Англію суперарбітром в європейських справах і головною політичною силою в Європі.

Те, про що було домовлено в Локарно сприймалося європейськими країнами, як початок нового світового порядку, тому і не дивно, що три міністри закордонних справ – Остін Чемберлен, Арістид Бріан, Густав Штрєземан – отримали Нобелівську премію миру. Разом з тим ніхто не помітив, що згадані державні діячі відійшли у бік від справжніх проблем: Локарно було не стільки умиротворенням Європи, скільки визначенням поля нових битв⁸.

Почалася боротьба за так звані «наслідки Локарно». Це ті питання, з яких не було винесено писемних угод, але вони обговорювалися в усній формі між країнами (вимога Німеччини про передчасне виведення військ Ліги Націй з Рейнської зони, повернення Гданська, польського коридору, вимога Франції щодо гарантії кордонів Німеччини зі східними державами)⁹.

Локарнський договір був укладений в умовах, коли Німеччина вже зробила певні зусилля по відродженню колишньої могутності, але ще залишалася досить слабкою, щоб здійснити агресію проти Франції. З точки зору основного принципу англійської політики в Європі цей договір мав сприяти балансу сил на континенті за посередництва Великої Британії. Саме в цей час був сформований основний підхід англійців у взаєминах з Німеччиною, який залишався домінуючим майже до самого початку Другої світової війни. Англійська зовнішня політика була орієнтована на певні поступки Німеччини. Не дивно, що термін «умиротворення» виник саме в цей період і вперше був ужитий одним з провідних британських політиків лордом А. Дж. Бальфуром у зв'язку з інтерпретацією Локарнських угод¹⁰. Однак, слід зазначити, що «умиротворення» часів Локарно не було тотожним «умиротворенню», яке пізніше практикуватимуть С. Болдуїн і Н. Чемберлен у 1935–1938-х роках. У 1920-ті роки поступки Німеччині, на наш погляд, переслідували мету підвести міжнародно-правові норми під Версальську повоєнну систему. Британські політики вважали необхідним інтегрувати німецьку економіку у повоєнну Європу. У середині 20-х років ХХ століття політика «умиротворення» ще не представляла небезпеки для переможців. Існувала думка, що Німеччині потрібно мінімум 50 років для проведення програми переозброєння¹¹. Крім того, соціальна спрямованість політики поступок Німеччині полягала у прагненні утримати її в рамках капіталістичної системи, перетворити її в бар'єр на шляху більшовизації Європи.

Таким чином, на думку автора, Локарно знаменувало собою обрання Великою Британією більш консервативної позиції по відношенню до проблеми територіальних змін в Європі. Це підтверджують слова О. Чемберлена, який невдовзі після підписання Локарнських угод заявив: «Я впевнений, що, які б не були наміри, яка б не була мета тих, хто тепер піднімає питання про кордони і породжує в розумах націй хвилювання, вони не служать інтересам миру або відродженню добробуту в Європі»¹². Політика Великої Британії в 20-ті роки ХХ століття полягала в тому, щоб ні в якому разі не порушувати питання про перегляд кордонів.

Автор схиляється до думки, що Локарнські угоди виконали своє головне завдання частково. Вони підтвердили прагнення провідних західних країн до колективної безпеки та рівноваги на європейському континенті, заклали фундамент для покращення дипломатичних відносин у Західній Європі протягом другої половини 20-х років ХХ століття. Разом з тим, Локарно стало початком кінця встановленого Версалем міжнародного порядку. Рівновага, що була створена завдяки Локарнським угодам не могла бути міцною та стабільною від самого початку, оскільки договори, у своїй основі, закладали передумови для прискорення процесу розпаду та ліквідації існуючого порядку в Європі.

У період 1925–1929 років провідні європейські країни продовжували вірити у могутність колективної безпеки. Проте, у цей час відбулося загострення відносин між Великою Британією та Францією. Уряд Великої Британії майже не рахувався з французькими вимогами стосовно Німеччини. Хоча О. Чемберлен зазначав у своїх виступах незмінність дружби з Францією, але одночасно він заявляв, що тепер немає більше союзників, цей військовий термін потрібно викреслити з політичного лексикону¹³.

Підходи до діяльності Ліги Націй в Лондоні та Парижі були настільки різні, що можна говорити про свого роду «англійсько-французьку дуель» у цій міжнародній організації. Англійська дипломатія всіляко протистояла реалізації французьких планів у Лізі Націй у вигляді організації міжнародних збройних сил. Це неминуче посилювало б позиції Франції, яка на той час володіла найсильнішою сухопутною армією на європейському континенті. Така позиція Великої Британії викликала зростаюче незадоволення у Франції і у протигагу британській політиці співробітництва з Німеччиною французька дипломатія, також, встала на шлях зближення з Німеччиною. До цього її штовхало і прагнення звільнитися від англійської опіки. Одночасно Лондон почав надавати підтримку італійській політиці, оскільки остання була спрямована проти Франції. Англійсько-італійське зближення стало серйозним фактором міжнародної політики вже під час Локарно, а з другої половини 1920-х років відносини між країнами стали розвивалися у напрямку тіснішого співробітництва. На наш погляд, політика конфронтації Великої Британії з Францією та намагання британської дипломатії створити протигагу французькій за рахунок співробітництва з Італією підірвали принципи колективної безпеки, закладеної Локарнськими угодами.

Важливою складовою англійської зовнішньополітичної лінії щодо європейської безпеки була боротьба з поширенням «більшовицької загрози». Лондон вважав, що при виконанні вимог французів стосовно Німеччини, її більшовизація неминуча, і Європа вступить у нову, більш глибоку фазу соціальних потрясінь. Такий підхід впливав на саму суть англійсько-французьких протиріч і навіть став однією з причин протистояння цих країн. Усе це призвело до розпаду Антанти, до зростання взаємної недовіри і підозрливості. На той час європейська безпека постала перед новими викликами та загрозами.

Позиція Великої Британії, її глибинні основи, штовхали Францію на самостійні пошуки шляхів зміцнення європейського миру на базі Версальської договірної системи. Для нормалізації відносин з Францією і для врегулювання французько-німецьких протиріч англійські правлячі кола охоче використовували пацифістську ідеологію, яка була дуже популярною після Першої світової війни в країнах Західної Європи. Англійська проурядова преса друкувала статті про незмінність дружби між Великою Британією та Францією, про прагнення англійської дипломатії врегулювати протиріччя між Францією та Німеччиною. Разом з тим, політика тилкових союзів, у будівництві яких французька дипломатія досягла значного успіху у другій половині 1920-х років, сприймалася Лондоном лише як створення «санітарного кордону» проти СРСР. Уряд Болдуїна намагався проводити жорстку політику по відношенню до Радянського Союзу. 27 травня 1927 року були розірвані дипломатичні відносини між Великою Британією та Радянським Союзом. Цей факт говорить про те, що Лондон прагнув повністю ізолювати себе від більшовицької загрози.

Протягом 1926–1927 років загострюються протиріччя між європейськими країнами, що значно підривало «рівновагу сил» в Європі і призводило до міждержавних конфліктів, які потребували швидкого та ефективного вирішення. На цьому фоні набирає обертів пацифістський рух, кульмінаційним досягненням якого був так званий пакт Бріана – Келлога «Про відмову від війни, як засобу національної політики». Ініціатива пропозиції нового пакту належала міністру закордонних справ Франції А. Бріану. У процесі розвитку цього питання було розроблено два проекти пакту: французький – Бріана та американський – Келлога (керівника державного департаменту закордонних справ США).

Слід підкреслити, що британська дипломатія відіграла значну роль у підписанні пакту Бріана-Келлога. Лондон був занепокоєний активністю США, тому було вирішено зміцнити англійсько-французькі відносини. Нота О. Чемберлена від 19 травня 1928 року підкреслювала відсутність суттєвих протиріч між обома проектами пакту, але Британія була солідарна з французьким проектом¹⁴. Варто відзначити, що британський уряд зберігав за собою право особливого трактування зобов'язань пакту стосовно тих держав, де у Великої Британії були «особисті інтереси». Думка Великої Британії стала вирішальною, був прийнятий французький проект пакту. Американський уряд змушений був піти на поступки. Проект був змінений відповідно до найважливіших вимог Англії та Франції, які зводилися до того, що війни дозволялися в інтересах захисту держав. На той час американська дипломатія була ще не спроможна протистояти англійському впливу у вирішенні європейських питань.

23 червня 1928 року уряд США розіслав текст договору про відмову від війни як засобу міжнародної політики всім учасникам Локарнських угод та британським домініонам. Церемонія підписання пакту була проведена 27 серпня 1928 року у Парижі за участі представників Великої Британії, Бельгії, Німеччини, Італії, Польщі, Франції, Чехословаччини та Японії. До пакту приєдналися 69 держав, в тому числі 9 держав – не членів Ліги Націй: СРСР, США, Туреччина тощо. «Пакт загальної відмови від війни» складався з преамбули й двох статей, де мова йшла про те, що «договірні сторони заявляють, що вони засуджують використання війни для вирішення міжнародних суперечок і відмовляються від неї, як від інструмента державної політики в їхніх взаєминах», крім того, «договірні сторони визнають, що для врегулювання всіх суперечок чи конфліктів, які можуть виникнути між ними, незалежно від їхнього характеру чи причин, вони будуть прагнути використовувати тільки мирні засоби»¹⁵.

Цей документ знаменував собою апогей у боротьбі за безпеку в Європі. Громадськість зустріла цей документ з великим ентузіазмом. Пакт Бріана-Келлога мав на меті забезпечити мирне врегулювання конфліктів між країнами, але він реально не зміг зупинити загострення політичної та військової ситуації в Європі.

На наш погляд, укладення пакту Бріана-Келлога зіграло позитивну роль, оскільки засудження агресивної політики і відмова від застосування сили в міжнародних відносинах були зафіксовані в якості найважливіших принципів міжнародного права. У той же час, документ носив досить формальний характер, апелюючи в основному до світової громадської думки і не усуваючи глибоких протиріч, що існували між провідними світовими державами на міжнародній арені. Тому і не дивно, що протягом 1927–1930-х років продовжувалася боротьба між європейськими країнами за «сфери впливу», за нові зовнішні ринки, за джерела сировини, а до цієї боротьби активно долучилися держави, що були не задоволені Версальським переділом світу, – Німеччина, Італія та Японія.

Важливими з точки зору європейської безпеки, були питання про евакуацію Рейнської зони та репарації. Уряд Німеччини зазначав, що готовий виконувати свої фінансові зобов'язання за «планом Дауеса», але цьому заважає окупація Рейнської зони, що викликає загрозливе зростання незадоволення у Німеччині. Франція, у свою чергу, відповідала, що вона не може піти на евакуацію Рейнської області, оскільки це послабить гарантії її безпеки. Велика Британія зазначала, що не може евакуювати свої війська, доки у Рейнській зоні знаходяться війська інших союзників. Тим не менш, Велика Британія підкреслила, що підтримує прагнення Німеччини досягти спільної згоди з цього питання¹⁶. Така позиція обумовлена прагненням Лондона дотримуватися балансу сил на європейському континенті.

У питанні про дострокову евакуацію Рейнської області європейські країни змогли досягти згоди. Відповідно до Версальського договору третю зону передбачалося евакуювати лише в 1935 році, проте англійська делегація, на протигагу французам, заявила, що має намір закінчити евакуацію Рейнської області наприкінці 1929 року. Франція виявилася у складному становищі, вона змушена була пожертвувати окупацією задля прийняття «плану Юнга». У результаті строк евакуації Рейнської зони був призначений на середину 1930 року. 31 серпня 1929 року учасники Гаазької конференції підписали протокол, який остаточно затвердив «план Юнга». Це було новим ударом по Версальській системі. З цього часу Німеччина отримала, хоча і таємно, можливість здійснювати свою військову підготовку. «План Юнга» викликав, як не дивно, гостре незадоволення і в Німеччині. У країні в цей час зростала хвиля реваншизму, відбувалося загострення напруженості у відносинах з країнами-опонентами. Справа не обмежилася агресивними виступами німецьких націоналістів. Відбувалося посилення озброєння Німеччини. Не дивлячись на обмеження Версальського договору, асигнування на військові цілі з загального бюджету країни зростали щорічно. У 1925 році витрати Німеччини на армію й флот склали 490, 9 млн. марок, а на 1929 рік вони досягли суми 827 млн. марок¹⁷. Це не могло не викликати занепокоєння в політичних та державних колах Великої Британії.

Отже, у 1929–1930-х роках відбувся провал мирних ініціатив, а нехтування статтями Версальського мирного договору призвело до краху встановленого режиму миру. Тепер уся Європа чудово розуміла, що відбувається стрімка підготовка до нової війни, яка могла розпочатися вже зовсім скоро.

Почалася гонка озброєння, яка викликала занепокоєння світової громадськості, але дипломати провідних європейських країн намагалися відвернути увагу від військових заходів своїх урядів за допомогою дискусій про роззброєння та пропаганду пацифізму. Обговорення у Лізі Націй питання про скорочення та обмеження озброєння відбувалося протягом кількох років, починаючи з 1925 року, але це не принесло бажаних результатів.

Основним змістом англійської зовнішньої політики в Європі на початку 1930-х років, під час світової економічної кризи, стала тенденція до умиротворення Німеччини. І лейбористський уряд Д. Макдональда, і консервативний уряд С. Болдуїна, що по черзі змінювали в цей час один одного, хотіли в такий спосіб зберегти мир або хоча б відтермінувати війну. При цьому англійській дипломатії в даному питанні не доводилося зустрічати такого сильного, як раніше, опору з боку Франції.

Великі надії щодо розбудови європейської безпеки покладалися на Всесвітню конференцію по роззброєнню, яка розпочала свою роботу 2 лютого 1932 року і продовжувалася до 1934 року. Конференція базувалася на статті 8 Статуту Ліги Націй, яка встановлювала, що Рада Ліги має право складати плани зменшення національного озброєння до рівня необхідного в цілях національної безпеки і схваленого загальним актом міжнародних зобов'язань. У 1930 році

чорновий варіант договору був розроблений, він залишав озброєння Німеччини на рівні, встановленому Локарнським мирним договором, але це було відкинуто Німеччиною, яка вимагала рівності в озброєннях. Тому 24 січня 1931 року Рада Ліги націй оголосила про скликання Конференції для перегляду і обмеження кількості озброєнь. Конференцією керував англійський дипломат А. Гендерсон, зібралися представники 50 держав. Англійці виступали за якісне обмеження і скорочення озброєнь за категоріями, а не за кількістю, з урахуванням наступальних і оборонних озброєнь, особливо наполягаючи на обмеженні бомбардувальної авіації. Це зробило неможливим досягнення згоди про створення контролюючої організації, на чому особливо наполягали французькі представники, стурбовані слабкістю і падінням престижу Ліги Націй. Німеччина, у свою чергу, продовжувала наполягати на військовому паритеті і її рівність було визнано Декларацією великих держав від 1 грудня 1932 року.

16 березня 1933 року англійський прем'єр-міністр Д. Макдональд представив попередній варіант угоди з 96 статей, що забезпечувала значне роззброєння і підтримку конвенції частини V Версальського договору, а 14 жовтня 1933 року А. Гітлер відкликав німецьких представників з конференції і це підтвердило неможливість об'єднати вимогу Німеччини про рівність в озброєннях з бажанням Франції забезпечити свою безпеку. У такій ситуації Велика Британія схильна була визнати вимоги Німеччини справедливими, до того ж залишити за собою право зберегти кілька ескадрилій бомбардувальників¹⁸. Все це дало поштовх для подальшого розвитку гонки озброєнь і загострення міжнародної ситуації. Слід наголосити, що англійська зовнішньополітична лінія на «умиротворення» Німеччини зустрічала все більше розуміння та підтримку Франції, яка не здатна була чинити опір Великій Британії. У середині 1930-х років англійські лідери не залишали ідею рівноваги сил, яку розраховували реалізувати з підписанням «пакту чотирьох держав». Ініціатором підписання документу виступав уряд Р. Макдональда. Проект пакту був підтриманий фашистським диктатором Італії Б. Муссоліні. Англійське і французьке керівництва на той момент вважали, що важливим кроком на шляху стабілізації європейської міжнародної ситуації може бути поліпшення відносин з фашистською Італією. Це, на їх думку, могло б завадити створенню німецько-італійського союзу.

Аналізуючи формування британської політики у відношенні до інших європейських країн, треба враховувати три найважливіших фактори, що визначали зовнішньополітичну лінію країни:

1. Захист Британської імперії. На той момент Велика Британія володіла Єгиптом, Індією, Малайзією, Австралією, Новою Зеландією і ще багатьма іншими колоніями. Єдиним способом взаємодії Великої Британії зі своїми колоніям був флот, який виконував функції як зв'язку, так і охорони територій. Цим пояснюється необхідність пошуку способів зниження сили німецького флоту.

2. Уразливість Британських островів для атак бомбардувальної авіації з континенту. До 1937 року у військовому плануванні панувала «доктрина стримування». Вважалось, що необхідно мати бомбардувальний флот, здатний нанести невідворотний і рівний по силі удар у відповідь по противнику. Німеччина почала розглядатися реальним і небезпечним супротивником з 1935 року, коли А. Гітлер заявив, що ВПС Німеччини по силі рівні ВПС Великої Британії¹⁹.

3. Стан фінансів Великої Британії. Англійський уряд не бажав витратити гроші на переозброєння, прагнучи спочатку подолати наслідки кризи 1929–1931 років. Н. Чемберлен розглядав оборонні позики для збільшення військового бюджету як «пряму дорогу до катастрофи». До того ж, проблема, з якою зіткнулося англійське керівництво в цей період, полягала не у перерозподілі коштів з цивільного у військовий сектор економіки. Більш серйозним завданням виявилось досягнення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі. Велика Британія майже повністю залежала від ввезення сировини і продовольства, ці витрати покривалися за рахунок вивезення англійських товарів.

На питання, чому відбувся розпад системи європейської безпеки і чому Європі знову загрожувала військова небезпека, можна дати наступні відповіді. Перш за все, держави-переможниці самі порушили зобов'язання, які вони дали при підписанні міжнародних договорів. Вони відмовилися виконати урочисту обіцянку, яку дали Німеччині – як тільки вона роззброїться, наслідувати її приклад. По-друге, у всіх випадках агресії проти слабких держав, що були членами Ліги Націй, великі країни відмовилися прийти їм на допомогу та надати опір агресору. По-

третє, зобов'язання поважати права національних меншин, що входили у мирні договори та були їх складовою, ганебно ігнорувалися. І, нарешті, по-четверте, ігнорувалися положення, які передбачали можливість перегляду договорів²⁰.

Отже, ефективність заходів, які проводила Велика Британія у напрямку побудови європейської системи безпеки, не може бути оцінена однозначно. З одного боку, політика британського уряду була досить результативною та сприяла підтримці миру в Європі. З іншого боку, усі дії офіційного Лондона були побудовані, виходячи з власних інтересів, що призводило до загострення протиріч між європейськими країнами. Подібна політика держав щодо європейської системи безпеки призвела до наростання військової загрози, яка згодом переросла у Другу світову війну.

¹ Gooch G. British foreign policy 1919–1939. – London, 1940. – 287 p.; Northedge F. The Troubled Giant: Britain among the Great Powers, 1916–1939. – London, 1966. – 657 p.; Medlicott W. British Foreign Policy since Versailles, 1919–1963. – London, 1968. – 316 p.; Gaines P. Dilemmas of Appeasement: British Deterrence and Defense, 1934–1937. – Ithaca, 1993. – 363 p.; Aster S. Appeasement: Before and After Revisionism // Diplomacy & Statecraft. – 2008. – № 19. – P. 443–480; Джордан В. М. Великобритания, Франция и германская проблема в 1918–1939 гг.: анализ англо-французских отношений в период создания и проведения в жизнь Версальского договора. – М., 1945. – 330 с.; Демидов С. В. Европейская политика и дипломатия Великобритании в 1933–1939 гг. – СПб., 2001. – 224 с.; Павленко В., Крутько С. Британська історіографія політики умиротворення // Вісник Київського національного університету. Серія Історія. – 2012. – № 112. – С. 40–43.

² Mowat C. The New Cambridge Modern History: Volume 12, The Shifting Balance of World Forces, 1898–1945. – London, 1968. – P. 311.

³ Ibid. – P. 314.

⁴ Jacobson J. Locarno Diplomacy. Germany and the West 1925–1929. – Princeton, 1972. – P. 83.

⁵ The Locarno Treaties of 1925. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/treaties-pactsaxes.htm#The%20Locarno%20Treaties%20of%201925>

⁶ The Locarno Treaties of 1925. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/treaties-pactsaxes.htm#The%20Locarno%20Treaties%20of%201925>

⁷ Newman W. J. The Balance of Power in the Interwar Years, 1919–1939. – N.Y., 1968. – P. 168.

⁸ Киссинджер Г. Дипломатия / пер. с англ. В. Львов. – М., 1997. – С. 245.

⁹ Турок В. Локарно. – М., 1949. – С. 230–231.

¹⁰ Glasgow G. From Dawes to Locarno. Being a critical record of an important achievement in European diplomacy. – London, 1926. – P. 162.

¹¹ Medlicott W. British Foreign Policy since Versailles. – London, 1940. – P. 285.

¹² Джордан В. Великобритания, Франция и германская проблема в 1918–1939 гг. – М., 1945. – С. 284.

¹³ Chamberlain A. Peace in Our Time. Addresses on Europe and the Empire. – London, 1928. – P. 156.

¹⁴ Ibid. – P. 178.

¹⁵ The Kellogg-Briand Pact. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/treaties-pacts-axes.htm#The%20KelloggBriand%20Pact>

¹⁶ Mowat C. L. The New Cambridge Modern History: Volume 12, The Shifting Balance of World Forces, 1898–1945. – London, 1968. – P. 253.

¹⁷ Mowat Ch. L. Britain between the wars, 1918–1940. – Chicago, 1955. – P. 259.

¹⁸ Churchill W. The Second World War. Volume 1: The Gathering Storm. – NY., 1986. – P.87.

¹⁹ Neilson K. Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919–1939. – London, 2006. – P. 122.

²⁰ Ллойд Д. Д. Правда о мирных договорах: в 2 т. Пер. с англ. Т. 2 / под ред. Ф. Д. Волкова. – М., 1957. – С. 502–503.

В статье проанализированы основные подходы Великой Британии в вопросах европейской политики безопасности в 1920–30-е годы. Рассмотрены Локарнские соглашения 1925 года, пакт Бриана-Келлога. Определена роль этих договоров в создании новой европейской системы безопасности. Проанализированы особенности политики «умиротворения» в Европе на протяжении 1920–30-х годов.

Ключевые слова: система безопасности, «баланс сил», Локарнские соглашения, пакт Бриана-Келлога, политика «умиротворения».

The article studies the main approaches of Great Britain in the question of European security policy in 1920–30-ies. The analysis is also focused on the Locarno agreement of 1925 and the Pact of Briang-Kellogg. The role of these treaties in the creation of a new European security system is defined. The article analyses the specificities of the policy of «appeasement» in Europe during the 1920's and 30's.

Keywords: security system, «balance of power», the Locarno agreement, the Pact Briang-Kellogg, «appeasement».